

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-РЕДАКТОРІВ

О.А.Жирун

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри психології і педагогіки

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»

У статті розглянуто психологічну готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців-редакторів. Описано компоненти психологічної готовності редакторів до професійної діяльності. Висвітлено вплив психологічної готовності на формування професійної самосвідомості студентів-редакторів.

Ключові слова: психологічна готовність до професійної діяльності, професійна самосвідомість, професійне самовизначення.

Сучасний етап розвитку суспільства пред'являє до роботи професіоналів, а значить і до роботи вищих навчальних закладів, принципово нові вимоги. Молодому фахівцеві після закінчення вищого навчального закладу потрібно, як правило, ще чимало часу, щоб адаптуватися до умов професійної діяльності. Незважаючи на те, що адаптація до умов роботи на конкретних місцях відбувається завдяки здобутим під час навчання знанням й умінням, провідну роль грає наявність у молодого фахівця готовності до професійної діяльності.

За останні десятиліття істотно збільшився інтерес учених до проблеми професійного самовизначення особистості. Чималий внесок зробили Є.О.Клімов (психологічна характеристика професійної діяльності), Є.С.Пряжников (використання ігрових технологій у груповому консультуванні), А.І.Сухарева (психологічні механізми розвитку трудового й професійного самовизначення), О.Т.Ростунов (формування професійної придатності), С.С.Нікіфоров (роль професіознавства як інформаційна база вибору професії), Л.І.Божович (самовизначення у віковому аспекті).

Самовизначення особистості в контексті формування життєвої позиції, перспектив саморозвитку й самоактуалізації вивчалось у роботах К.А.Абульханової-Славської, М.О.Головко, Л.М.Когана, І.С.Кона, В.О.Ядова. Професійна самосвідомість (професійне «Я») як найважливіше психічне новоутворення й інтегральний регулятор процесу професійного становлення майбутнього фахівця розглядалась у дослідженнях М.М.Гуревич, М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, О.В.Москаленко,

К.К.Платонова, В.В.Століна. Про дуальний підхід до проблеми професійного становлення й розвитку особистості наголошували Ю.М.Забродін, М.А.Носов. Концепція особистісно-орієнтованого навчання активно висвітлювалась у роботах А.А.Вербицького, І.А.Зимова, І.А.Колесникова.

Зважаючи на те, що головною складовою готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, сплав функціональних, операціональних й особистісних компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями, представляється важливим розглянути психологічну готовність студентів-редакторів до професійної діяльності [1].

Професія «редактор» вимагає від майбутнього спеціаліста у цій галузі не тільки володіння спеціальними лінгвістичними знаннями, а й розвитку певних якостей, необхідних у роботі з людьми. Це обумовлено тим, що дана професія належить до трьох площин взаємодії – «людина – знакова система», «людина – художній образ» та «людина – людина».

Визначена нами структура психологічної готовності редактора до професійної діяльності містить три компоненти – когнітивний, операційний та мотиваційний (див. рис. 1).

Як бачимо, до майбутнього редактора висувається ряд вимог. Серед них можна виокремити вузькоспеціальні, без яких неможливо стати кваліфікованим редактором, та психологічні, що допомагають якнайкраще оцінити та опрацювати подані матеріали. Саме це становить зміст когнітивного компоненту.

Операційний компонент являє собою синтез теоретичних та практичних знань з реалізації інформативної, емотивної та фатичної (пов'язаної зі встановленням контактів) функцій в процесі спільної діяльності з автором.

Мотиваційний компонент включає в себе мотиви, пов'язані з якістю виконання редакційних завдань, та мотиви, пов'язані з процесом взаємодії редактора з автором.

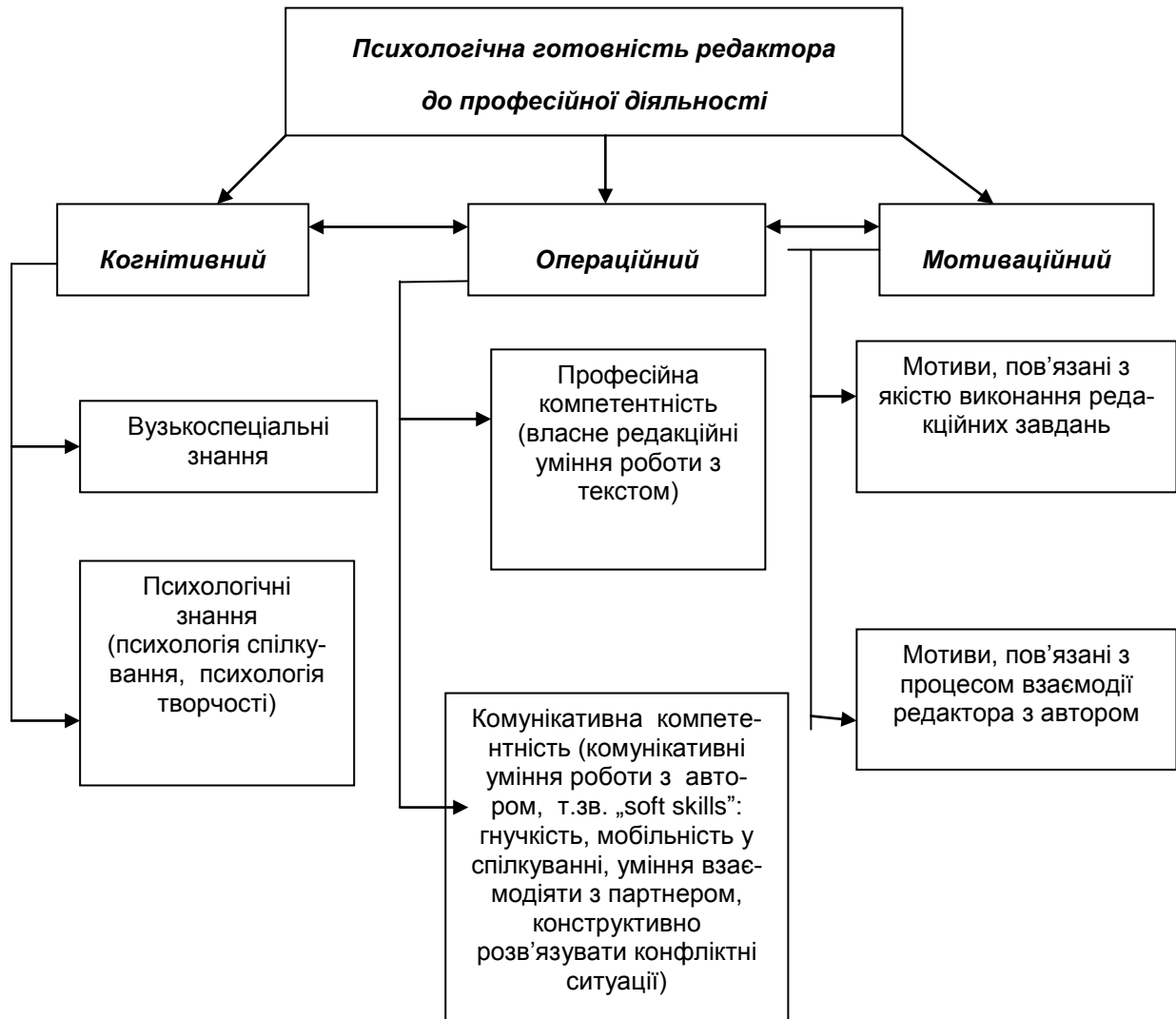

Рис.1. Структура психологічної готовності редактора до професійної діяльності

Якщо традиційна парадигма особистісно-орієнтованого навчання дозволяє умовно порівняти професійні знання та уміння редактора, ідейну лояльність його особистості та рівень редакційної майстерності, то новий ракурс, у даному випадку потребує розгляду ступеня включеності у редакційний процес. Особистісне професійне формування майбутнього редактора повинно стимулюватися в процесі включення в розвиваючу програму за рахунок актуалізації таких моментів, як:

- усунення бар'єрів стереотипізації редакторського рішення;
- розвиток особистісної рефлексії як способу переосмислення та перебудови своєї професійної поведінки і себе як носія професійних настановлень;
- формування більш реалістичних уявлень про себе в редакторській діяльності.

Ще донедавна вважалося, що рівень кваліфікації фахівця визначається винятково отриманим у процесі навчання обсягом знань.

На сьогодні ступінь засвоєння знань істотно залежить від індивідуальних особливостей що навчаються. Важливу роль у цьому процесі грають не тільки характеристики пізнавальних процесів, але й індивідуально-типологічні особливості особистості та її мотивація, представленість образу професіонала, усвідомлення й прийняття студентом вимог професії до особистості професіонала, адекватного образу майбутньої професійної діяльності. Адекватність і повнота уявлень студентів про обрану професію безпосередньо співвідноситься з рівнем його ставлення до навчання, тобто чим менше студент знає про обрану професію, тим менш позитивним є його ставлення до навчання [4].

Професіоналізм у професії редактора базується на компетенціях, що засновується на знаннях, вміннях і навичках у гуманістично-змістовному освітньому процесі, а також на здібностях самого фахівця погодити свої професійні дії з особливостями розвитку людини як цілісної психологічної системи.

З даним твердженням збігається список ключових компетенцій, якими повинен володіти випускник вищого навчального закладу, представлений у роботах А.В.Хутірського [6].

1. *Ціннісно-сміслова компетенція* – це компетенція в сфері світогляду, пов'язана з ціннісними орієнтирами студента, його здатністю бачити й розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти вибирати цільові й значеннєві настановлення для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Результатом сформованості даної компетенції можна вважати вміння самовизначатися в ситуаціях навчальної й іншої діяльності, тобто ця компетенція забезпечує механізм самовизначення. Від неї залежить індивідуальна освітня траєкторія й програма життєдіяльності особистості в цілому;

2. *Загальнокультурна компетенція* – коло питань, стосовно яких випускник вищої школи повинен бути добре обізнаний, мати пізнання й досвідом діяльності. Це особливості національної й загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини й людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки й релігії в житті людини, їх вплив на світ. Сюди ж належить досвід освоєння студентами наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й вселюдського розуміння світу.

3. *Навчально-пізнавальна компетенція* – це сукупність компетенцій студента в сфері

самостійної пізнавальної діяльності, що містить елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності. Сюди входять знання й уміння цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. У межах даної компетенції визначаються вимоги відповідної функціональної грамотності, а також уміння відрізняти факти від домислів, використання імовірнісних, статистичних і інших методів пізнання.

4. *Інформаційна компетенція*. За допомогою інформаційних технологій формуються вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати й передавати її. Дана компетенція забезпечує навички діяльності студентів стосовно інформації, що міститься в навчальних предметах і освітніх галузях, а також у навколишньому світі;

5. *Комунікативна компетенція* включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими людьми, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями в колективі.

6. *Соціально-трудова компетенція* визначає володіння знаннями й досвідом у сфері суспільної діяльності, у соціально-трудої сфері, у сфері сімейних відносин і обов'язків, у питаннях економіки й права, в галузі професійного самовизначення. У дану компетенцію входять, наприклад, уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти відповідно до особистої й суспільної вигоди, володіти етикою взаємин.

7. *Компетенція особистісного самовдосконалення* спрямована на освоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку та емоційної саморегуляції. Реальним об'єктом у сфері даної компетенції виступає сам студент. Він опановує способами діяльності у власних інтересах і можливостях, що виражається в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні психологічної грамотності, культури мислення й поведінки.

На наш погляд, багато дослідників дотримується доволі поширеної точки зору на вибір професії як на вибір діяльності. У цьому випадку предметами дослідження виступають, з одного боку, характеристики людини як суб'єкта діяльності, а з іншого – характер, зміст, види діяльності і її об'єкт. Професійне самовизначення розуміється тут як процес розвитку суб'єкта праці. Однак, цей погляд дещо недооцінює активного аспекту особистості.

Розвиток професійного самовизначення майбутніх редакторів відбувається у двох аспектах. Ціннісно-орієнтаційний аспект являє собою створення системи цінностей, визначення своєї відповідності обраній професії.

Діяльнісний аспект професійного самовизначення й становлення – це реальні дії, діяльність, їх реальні результати. Основу для розгортання професійного самовизначення в цьому аспекті становлять якості особистості, що так чи інакше, стабільно проявляються в діях людини, пов'язаних з вибором і здійсненям професійної діяльності.

Не менш важливою характеристикою професійного самовизначення є готовність до входження в професійне середовище. Вона припускає формування професійних якостей особистості й ціннісних орієнтацій, що характеризують обрану професію та без яких успішне професійне становлення неможливе [2].

Зважаючи на специфіку професії редактора, можна виокремити наступні критерії сформованості у студентів-редакторів професійної ідентичності.

1. Когнітивний критерій: усвідомлення своїх професійних інтересів і здібностей; усвідомлення образу своєї професії і її вимог; усвідомлення своєї відповідності вимогам обраної професії; усвідомлення перспектив професійного кар'єрного росту.

2. Мотиваційно-ціннісний критерій: потреба в придбанні професійних знань й умінь; мотивація до успішної учбово-професійної діяльності; відношення до обраної професії як до особистісної й соціальної цінності.

3. Емоційно-вольовий критерій: позитивне ставлення до професійного навчання і професійної кар'єри; адекватна оцінка себе як суб'єкта учбово-професійної діяльності; наполегливість у професійній підготовці, навчальна активність і самостійність.

4. Діяльнісно-практичний критерій: сформованість професійних умінь; креативність в учбово-професійній діяльності, прагнення до творчого самовираження, оригінальність; прагнення до самовдосконалення (самоаналізу, самооцінки, самоосвіти, самореалізації, самореалізації) [2].

Період навчання у вищому навчальному закладі для студента характеризується опануванням системи основних ціннісних уявлень, що характеризують дану професійну спіль-

ність, оволодінням знаннями, вміннями, навичками, важливими для майбутньої професійної діяльності.

Формуватись професійне самовизначення та професійна самосвідомість, що виражається в сполученні успішності учбово-професійної, трудової діяльності із задоволеністю обраним шляхом.

Становлення потреби у самовизначенні призводить до появи різних суперечностей особистості, що є рушійними силами професійного самовизначення. «Узагальнено їх можна представити як суперечності між потребою й вимогами діяльності, а також знаннями, вміннями, способами, необхідними для реалізації цілей, що встають перед людиною» [4].

Таким чином, у професійній освіті гостро стоїть питання про необхідність переносу акцентів навчального процесу на аспекти особистісної готовності. Виникає необхідність формування й розвитку елементів особистісної готовності до виконання професійної діяльності, розробки комплексних методів діагностики особистісної готовності.

Ми, у своєму дослідженні, виходимо з того, що розвиток і формування психологічної готовності до професійної діяльності в умовах навчальної діяльності студентів-редакторів є, насамперед, результатом розвитку структури самосвідомості, а саме професійної самосвідомості особистості. На основі професійної самосвідомості, а так само на основі активного самопізнання студента, розвиваються професійно важливі особистісні якості, які й забезпечують розвиток і формування психологічної готовності до професійної діяльності.

Як і для формування будь-якої іншої структури особистості, для професійної самосвідомості існують свої сензитивні періоди, першим з яких є час навчання у вищому навчальному закладі. Саме в цей час майбутній фахівець засвоює й здобуває необхідні знання й вміння, що дозволяють усвідомлювати свою деяку приналежність до професійного співтовариства.

Значущим є розгляд цієї проблеми у підготовці фахівців-редакторів, оскільки ефективність діяльності редактора в значній мірі визначається не тільки рівнем його професійного вміння, але й ступенем професійної свідомості й самосвідомості особистості, ставленням до своєї професії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Жирун О.А.* Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх редакторів у взаємодії з авторами: Автореф. дисс. ... канд.психол.н.: 19.00.07. – К., 2006. – 22 с.
2. *Жирун О.А.* До проблеми професійного становлення майбутніх редакторів // Теоретичні та прикладні проблеми психології і педагогіки. – 2004. – № 1 (6). – С.79-84.
3. *Климов Е.А.* Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону, 1996. – 512 с.
4. *Пряжников Н.С.* Профессиональное и личностное самоопределение. – М.: Воронеж, 1996. – 173 с.
5. *Рибалка В.В.* Психология розвитку творчої особистості: Навч. посіб. – К.: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1996. – 236 с.
6. *Хуторский А.В.* Ключевые компетенции и образовательные стандарты. // Интернет-журнал "Эйдос". – 2002. – 23 апреля. – <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
7. *Шадриков В.Д.* Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. – М.: Наука, 1982. – 231 с.
8. *Шнейдер Л.Б.* Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. – М.: МО ДЕК, 2004. – 600 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2009 р.

